

КА РЕКОНСТРУКЦИЈИ ФУНКЦИЈА ПСЛ. *SVOЈЬ

У раду се, на основу анализе историјске грађе словенских језика, реконструишу функције прасловенске заменице *svoјь, која, према традиционалном становишту, упућује на субјекат у локалном домену. Историјске потврде из словенских језика, иако ретке, показују да је њена функција била шира од тога, будући да је (ређе): а) била кореферентна и с другим синтаксичким конституентом у локалном домену и б) коришћена и за даљинску рефлексацију, најчешће у логофоричким конструкцијама. Ово се илуструје примерима из старословенског и све три групе словенских језика, нпр.: а) струс. не хотѣ ити но поноудиша и братья своя и моужи свои; стчеш. svú vînu jemu v lepšie obrátil; стхрв. nastanismo poštovanoga Matu Fiolića i svojim mlajšim bratom Pantom; б) струс. полѣле(!). новѣ.городѣ. взати товарѣ. своѣи. братьѣи; стчеш. král poče prositi, aby mu svú vînu odpustil; стсп. рыци привести семо свою хкерь.

Поређење словенске ситуације са стањем у старим индоевропским језицима показује да се у њима одговарајућа заменица јављала у истим синтаксичким позицијама, нпр. стинд. mahâm ádrim ... nutthá ... sádasas pári svát; грч. ‘Οὗτιν ἐγὼ πύματον ἔδομαι μετὰ οἷς ἐτάροισιν; лат. Paetus ... omnes libros quos frater suus reliquisset mihi donavit, што упућује на заједничко, праиндоевропско исходиште датих образаца али и на првобитно другачију улогу форме *suo-. Одговор на питање шта је била њена изворна функција у делу индоевропских језика назире се од времена младограматичара: она је била кореферентна са „Hauptperson des Satzes“, обично субјектом (Brugmann, Delbrück 1911), односно (макро)темом, уколико се она разликује од субјекта (Watkins 1976; Puddu 2007). У складу с тим је и чињеница да се у случајевима даљинске кореференције јавља у логофоричким конструкцијама, будући да се логофоричност сматра подврстом феномена синтаксичке емпатије, при чему је партиципant који је предмет емпатије близак по својим својствима теми (Kupо, Kaburaki 1977).

Заменица *suo-, која је најпре упућивала на (макро)тему, временом је губила ову функцију и развијала се у посесивно-рефлексивну заменица, ограничавајући се на кореференцију са субјектом у локалном домену. Рефлексивну функцију најпре је стицала у случајевима поклапања субјекта и теме, а ова тенденција је ојачавала како су се губили различити облици „контроле теме“ (Vine 1997). Дати процес упућује на развој система у којем је проминентна тема у систем у којем је проминентан граматикализовани субјекат (Lehmann 1976). Узрок томе би се могао наћи у промени језичког типа: од језика са семантичким ка језику/језицима са синтаксичким устројавањем, као последици развоја синтаксичке транзитивности, при чему се семантички условљене дискурсне структуре развијају у граматикализоване синтаксичке структуре. Рађање реченице с аргументском структуром укључивало је и развој *suo- у посесивно-рефлексивну заменицу. У том светлу треба посматрати чињеницу да псл. *svoјь, као и одговарајуће заменице у другим индоевропским језицима, постепено губи способност да се везује за несубјекатске конституенте у реченици и способност даљинске рефлексације. Такође и чињеницу да се временом посесивне заменице за 1. и 2. лице шире на рачун посесивно-рефлексивне заменице, чиме се уклања могућа двосмисленост; другим речима, контекстуална интерпретација, карактеристична за семантичко устројавање исказа, замењује се синтаксичким устројавањем, којим се семантичка структура пројектује у фразну.

Иако је у старословенском и историјској грађи словенских језика посесивно-рефлексивна заменица *svojъ доминантно кореферентна са субјектом, трагови старијих синтаксичких образаца у којима је она била кореферентна с темом исказа, било да је реч о неупућивању на субјекат у локалном домену или о случајевима даљинске рефлексације у логофоричким контекстима и кодирању континуитета теме у дужем исказу, сведоче о старијим језичком обрасцима. Имајући у виду градуелност и дуготрајност типолошке промене те, у складу с тиме, и развоја синтаксичког система, може се с правом претпоставити да су дате структуре, чије је исходиште праиндоевропски језик, у ранијем прасловенском биле шире заступљене.

Кључне речи: историјска синтакса, прасловенски, словенски језици, заменица *svojъ.

ЛИТЕРАТУРА

- Грковић-Мејџор, Ј. *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.
- Грковић-Мејџор, Ј. *Студије из историјске семантике*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2023.
- Мирчев, К. „Употреба на възвратното притежателно местоимение *свой* в старо- и новобългарски език.“ *Годишник на Софийския университет*. Историко-филологически факултет XLII (1946 [за 1945/1946]): 1–59.
- Славова, Т. „Из историята на възвратно притежателното местоимение *свон*.“ *Palaeobulgarica / Старобългаристика* XLII/3 (2018): 71–85.
- СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова). Москва: Русский язык, 1994.
- ССЯ: *Словарь старославянского языка*, I–IV. Praha, 1966–1997. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006.
- Толстая, С. М. „Слав. *svojъ: семантика и аксиология.“ *Etnolingwistyka* 20 (2008): 29–38.
- *
- Arkadiev P. M. „Participial complementation in Lithuanian.“ V. Gast, H. Diessel (eds.). *Clause Linkage in Cross-Linguistic Perspective: Data-Driven Approaches to Cross-Clausal Syntax*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2012, 285–334.
- Autenrieth, G. *Wörterbuch zu den homerischen Gedichten*. Leipzig: B. G. Teubner, 1873.
- Bjarnadóttir, V. *Non-Canonical Case-Marking on Core Arguments in Lithuanian*. Doctoral dissertation. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, 2014.
- Brugmann, K. *Ein problem der homerischen Textkritik und der vergleichenden Sprachwissenschaft*. Leipzig: S. Hirzel, 1876.
- Brugmann, K, B. Delbrück, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, II/2. Strassburg: Karl J. Trübner, 1911.
- Bühler, K. *Theory of Language. The Representational Function of Language*. Translated by Donald Fraser Goodwin, in collaboration with Achim Eschbach. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
- Cennamo, M. „Se, sibi, suus nelle *Inscriptiones Latinae Christianae Veteres* ed i successivi sviluppi romanzi.“ *Medioevo Romanzo* XVI (1991): 3–20.
- Chantraine, P. *Grammaire homérique*, II: *Syntaxe*. Paris: Librairie Klincksieck, 1953.
- Delbrück, B. *Altindische Syntax*. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1888.

- Delbrück, B. *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, 1. Strassburg: Karl J. Trübner, 1893.
- Delbrück, B. *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, 3. Strassburg: Karl J. Trübner, 1900.
- Dunkel, G. *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme*, II. Heidelberg: Winter, 2014.
- Endzelin, J. *Lettische Grammatik*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1923.
- Ernout, A., A. Meillet. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 2001⁴.
- Ernout, A., F. Thomas. *Syntaxe latine*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1964².
- ESJS: *Etimologický slovník jazyka staroslověnského* (red. E. Havlová; A. Erhart; I. Janyšková), 1–19. Praha: ČAV, Ústav slavistiky – AVČR, Ústav pro jazyk český, 1989–2018.
- Faarlund, J. T. *The Syntax of Old Norse*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Fruyt, M. „Interprétation sémantico-référentielle du réfléchi latin.“ *Glotta* 65/3–4 (1987): 204–221.
- Gebauer, J. *Historická mluvnice jazyka českého*, IV: *Skladba*. Praha, 1929. Praha: Academia, 2007.
- Givón, T. „Topic continuity in discourse: An introduction.“ T. Givón (ed.). *Topic Continuity in Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1983, 5–41.
- Hagège, C. „Les pronoms logophoriques.“ *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 69/1 (1974): 287–310.
- Hahn, A. „The supposed reflexive pronoun in Latin.“ *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 94 (1963): 86–112.
- Haspelmath, M. „Comparing reflexive constructions in the world's languages.“ K. Janic, N. Puddu, M. Haspelmath (eds.). *Reflexive Constructions in the World's Languages*. Berlin: Language Science Press, 2023, 19–62.
- Holvoet, A. „Obliqueness, quasi-subjects and transitivity in Baltic and Slavonic.“ I. A. Seržant, L. Kulikov (eds.). *The Diachronic Typology of Non-Canonical Subjects*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013, 257–282.
- Huang, Y. *Anaphora. A Cross-Linguistic Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Humbert, J. *Syntaxe grecque*. Paris: Librairie Klincksieck, 1960³.
- Jagić, V. „Ogledi stare hrvatske proze, IV. Život Aleksandra Velikoga.“ *Starine JAZU* 3 (1871): 203–331.
- Kuno, S., E. Kaburaki. „Empathy and Syntax.“ *Linguistic Inquiry* 8/4 (1977): 627–672.
- Lehmann, W. P. *Proto-Indo-European Syntax*. Austin, London: University of Texas Press, 1974.
- Lehmann, W. P. „From topic to subject in Indo-European.“ Ch. N. Li (ed.). *Subject and Topic*. New York, San Francisco, London: Academic Press, Inc., 1976, 447–456.
- Li, Ch. N., S. A. Thompson. „Subject and topic: A new typology of language.“ Ch. N. Li (ed.). *Subject and Topic*. New York, San Francisco, London: Academic Press, Inc., 1976, 457–489.
- Maling, J. „Non-clause-bounded reflexives in modern Icelandic.“ *Linguistics and Philosophy* 7 (1984): 211–241.
- Maretić, T. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 1963.
- Meillet, A. *Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes*. Paris: Librairie Hachette, 1908².
- Miklosich, Fr. *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1868–1874.

- Oblak, V. „Das älteste datierte slovenische Sprachdenkmal.“ *Archiv für slavische Philologie* XIV (1892): 192–235.
- Orqueda, V., R. Pooth. „Reflexive constructions in early Vedic.“ K. Janic, N. Puddu, M. Haspelmath (eds.). *Reflexive Constructions in the World's Languages*. Berlin: Language Science Press, 2023, стр. 345–363.
- Petit, D. „Linguistique comparative et variation typologique: le cas du réfléchi dans les langues indo-européennes.“ *Indogermanische Forschungen* 106/1 (2001): стр. 16–29.
- Puddu, N. „Reconstructing reflexive markers in Indo-European: Evidence from Greek and Latin.“ G. Coulter, M. McCullagh, B. Nielsen, A. Ruppel, O. Tribulato (eds.). *Greek and Latin from Indo-European Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 89–100.
- Rögnvaldsson, E. „Old Icelandic: A non-configurational language?.“ *North-Western Language Evolution* 26 (1995): 3–29.
- Sapp, Ch. D. „The reflexive possessive *sîn* in Old Saxon.“ *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 132/3 (2010): 329–342.
- Seebold, E. *Das System der Personalpronomina in den frühgermanischen Sprachen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984. [Ergänzungshefte zur Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung Nr. 34].
- Shields, K. „On the Indo-European reflexive.“ *Journal of Indo-European Studies* 26/1–2 (1998): 121–129.
- Stepanov, J. S. „Lexical entries in major sentence types of Proto-Indo-European.“ E. C. Polomé, W. Winter (eds.). *Reconstructing Languages and Cultures*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1992, 157–183.
- Touratier, Ch. *Syntaxe latine*. Louvain-La-Neuve: Peeters, 1994.
- Trautmann, R. *Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1910.
- Vaillant, André. *Grammaire comparée des langues slaves, II/2: Morphologie*. Lyon: IAC, 1958.
- Večerka, R. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax, II: Die innere Satzstruktur*. Freiburg i. Br.: Weiher, 1993.
- Vine, B. „On the expression of reflexive possession in the Rig-Veda: RV *svá-*.“ É. Pirart (ed.). *Syntaxe des langues indo-iraniennes anciennes*. Barcelona: Ausa, 1997, 203–214.
- Zheltova, E. „Latin reflexive pronouns at the crossroads of syntax and pragmatics.“ *PALLAS* 102 (2016): 211–218.
- Zima, L. „Nekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine.“ *Djela JAZU* VII (1887): 1–343.
- Wackernagel, J. *Lectures on Syntax, with Special Reference to Greek, Latin and Germanic* (ed. D. Langslow). Oxford: University Press, 2009.
- Watkins, C. „Toward Proto-Indo-European syntax: Problems and pseudo-problems.“ S. B. Steever, C. A. Walker, S. S. Mufwene (eds.). *Papers from the Parasession on Diachronic Syntax*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1976, 305–326.
- Watkins, C. „New parameters in historical linguistics, philology and culture history.“ *Language* 65/4 (1989): 783–799.
- Watkins, C. *How to Kill a Dragon. Aspects of Indo-European Poetics*. Oxford: University Press, 1995.